

Měli bychom si ale zároveň hlídat, abychom svým očekáváním nevyvíjeli na dítě velký tlak. To, co se má dítě učit, by mělo být v jeho zóně nejbližšího vývoje – mělo by být schopné to zvládnout, zároveň by to ale měla být přiměřená výzva pro jeho rozvoj. Teorie typů nám v tom může být dobrý vodítkem.

Rodiče jako model

Rodič je pro své dítě velkým vzorem. Všimáme si toho ve chvílích, kdy z úst dítěte vycházejí naše věty nebo když jeho komunikaci doprovázejí naše gesta. V dospívání bychom s tím už asi tolik nesouhlasili. Naopak se nám může zdát, že dítě chce být podobné všem ostatním, jen ne nám rodičům.

Rodičovský vzor však ovlivňuje nejen aktuální chování dítěte, ale jeho celkový vývoj. V rámci něj dítě přirozeně rozvíjí ty dovednosti, které míří k naplňování jeho vrozených potřeb. V tomto procesu učení však potřebuje podporu, zpětnou vazbu a především model, jež může napodobovat. Tím modelem jsou mu nejčastěji právě rodiče, popř. jiní blízcí dospělí, se kterými se často setkává. Čím mladší dítě je, tím větší roli tento model hraje. Dívky přitom napodobují spíše své matky, chlapci své otce.

Je-li rodič stejného typu osobnosti (má stejné nebo podobné vrozené potřeby), je pro dítě vhodným modelem a rád dítě podporuje, protože to, v čem se dítě přirozeně rozvíjí, mu dává smysl. Dítě pak od něj dostává pozitivní zpětnou vazbu – je v pořádku, že se učí být právě tímto typem.

Např. vrozená potřeba svobody „teď a tady“ vede dítě k tomu, aby velmi aktivně (z pohledu okolí až hyperaktivně) prozkoumávalo okolí. Když je rodič stejného typu, je tedy neustále v pohybu a zpestřuje si den různými „legráckami“, bude oceňovat, jak je dítě akční, a těšit se, jaká dobrodružství spolu zažijí, jen co dítě vyroste.

Dítě se může ale dobře učit i od rodiče jiného typu, pokud dostává průběžně zpětnou vazbu, že to je v pořádku, být jiný než máma nebo táta. Často je to ale spíše tak, že nás jinakost našeho dítěte dráždí, a snažíme se ho vychovávat více „k obrazu svému“. Ten ale může být naprosto v rozporu s jeho přirozeností, podobně jako to popisuje Andrea (ESFP typ, pro který je klíčová potřeba svobody jednat teď a tady a být v interakci s lidmi; rodiče jsou SJ typy, které mají potřebu stability a předvídatelnosti):

„V době puberty jsem vždycky obdivovala ty typy holek, které měli všichni rádi. Byly bezkonfliktní, přátelské a uměly se všemi vycházet. Chodily za školu, divočily, tančily na diskotékách. Mně se to moc nedařilo. Často nechápaly, proč tak bazíruju na některých pravidlech, proč hledám ve všem nějaký řád, strukturu. Měly ve všem volnost, ale já chtěla vědět, kdy a kde a co se bude dělat. Moc je to rozčilovalo. Neuměla jsem se úplně uvolnit a vypustit. Jako bych měla v hlavě nějakého policistu, který mi říká, co nesmím dělat. Můj otec je velice autoritářský a cholerický, a oba s mámou jsou Strážci (temperament SJ). Moc rozlétnout mě nenechali. Sice jsme spolu často jezdili na výlety, ale já nebyla v kontaktu se svými vrstevníky, i když jsem po nich strašně toužila. Jakmile jsem měla možnost někam odejít, třeba na střední školu, vybírala jsem si dle vzdálenosti, takže na první školu jsem jezdila čtyři hodiny a na vysokou šest hodin. Lákalo mě odejít někam jinam, něco změnit.“

Ani když je rodič dítěti hodně podobný, nemusí být vývoj ideální. Může u dítěte podvědomě korigovat své vlastní slabé stránky způsobem, který je vůči dítěti vzhledem k jeho věku nepřiměřený. Pokud si tento rodič navíc z dětství nese pocit „Kdybych byl jiný, měl bych to lehčí“, může se snažit dítě tlačit do nepřirozeného chování:

Mirek (ISTJ): „V dětství jsem byl příliš uzavřený a komplikovalo mi to život. Tak se snažím, aby se syn co nejvíc stýkal s kamarády, chodil na hodně kroužků, aby se víc otrkal. Protože čím dřív se to naučí, tím lépe.“

Když dítě nenachází své přirozené preference ve svých rodičích, podvědomě je hledá v jiných blízkých lidech. Důležitým vzorem se pak může stát např. jedna z babiček, učitel ve škole, teta na hlídání apod. V odpovědi na otázku „Kdo je ti z rodiny nebo blízkých lidí nejvíc podobný jako člověk a v čem konkrétně?“ pak slyšíme, že dítě ve svém vzoru vidí přesně to, k čemu ono samo přirozeně tíhne.

Genderová očekávání

Lenka věděla, že se jí narodí holčička, proto dávala dohromady výbavičku v modré barvě.

Dáše se moc líbil overal s krajkovými volánky, tak ho Matějovi koupila.

Zdá se vám na těch větech něco divného? Možná se ohradíte, že vy barvu oblečení podle pohlaví dítěte neřešíte. Ale napadlo by vás koupit své dvouleté dcerce k narozeninám kombajn? Nebo se v hračkářství pídít po nějaké pěkné panence pro svého syna?

K holčičce nebo chlapečkovi se zpravidla už od narození chováme jinak. Nejenže je většina z nás jinak obléká a kupuje jim jiné hračky. Především svými reakcemi na to, co dítě dělá, posilujeme ty projevy, které odpovídají naší představě o mužské nebo ženské roli. Tuto představu jsme si vytvořili už jako děti, předtím si ji osvojili naši rodiče a před nimi naši prarodiče. Už ve čtyřech letech děti vědí, jakého jsou pohlaví a že je to něco, co se už nezmění. V šesti letech si rozdíl mezi pohlavími zřetelně uvědomují, nejen proto, že kluci a holky jinak vypadají. Ony především vědí, co to znamená „chovat se jako kluk“ nebo „jako holka“. (Vágnerová, 2000) Tuto roli přijímají a rozvíjejí takové chování, které naplňuje genderová očekávání.

V západní kultuře jsou mužské a ženské vlastnosti tradičně vnímány jako protiklady. „*Stereotyp chlapecké role je tradičně charakterizován vlastnostmi, jako je nezávislost, soutěživost, sebevědomí, síla a dominance, tj. takovými, které vedou k aktivnímu, asertivnímu a nezávislému chování. Stereotyp dívčí role je typický opačnými vlastnostmi: závislostí, empatií a citovostí, laskavostí a bezmocností (často spíše demonstrovanou než reálnou).*“ (Vágnerová, 2000, s. 118) V posledních desetiletích se tento pohled trochu mění (v učebnicích pro prvňáčky nalezneme ženu policistku a ženu v montérkách s nějakým náradím za pasem), ale v mnoha filmech a dětských knihách jsou chlapani a dívky za genderově „správné“ chování stále oceňováni.

Tím, že za určité chování dítě chválíme, dochází k jeho posilování. S určitým chováním dítěte nesouhlasíme, nebo se na něj za to dokonce zlobíme. Dítě se tak učí být „správným klukem“ nebo „hodnou holčičkou“:

Matyáš (ENFJ, 8 let) odpovídal na otázku, co se mu líbí na tátovi: „Že se se mnou pořád mazlí a učí mě jezdit v motokáře.“ „A je to v pořádku, že se kluci s tátou mazlí?“ „Moc ne; kluci by měli být spíš taková ‚pochlapeční‘, to říká táta.“

Druhý způsob, jakým si dítě osvojuje genderově podmíněné chování, je nápodoba. Dítě opakuje projevy chování, které vidí u rodiče (popř. sourozence) stejného pohlaví. Zažívá-li dítě rozpor mezi modelem rodiče a svými vlastními vrozenými potřebami, může pociťovat zmatek a dlouhodobě mu to může komplikovat vývoj sebeúcty. V následujícím příkladu se chlapec s preferencí cítění (F_i) snaží napodobovat otce s převahou myšlení (T_E). Ještě mu zcela nedochází, že on není a nikdy nebude jako táta. Vnitřně už ale zažívá rozpor mezi tím, jaký je a jaký by, dle otcova vzoru, měl být:

Tomáš (ENFP, 10 let): „Táta je ředitel – to já bych chtěl taky být. A je hodně přísnější – to má po svém tátovi. Vždycky řekne: ‚Mám zařvat?‘ – a já pak udělám, co chce. Já to mám taky – na bráchu jsem hodně přísnější. Ale když se táta na bráchu zlobil, tak mi ho bylo hrozně líto. Jo, a táta neumí uznat svoji chybu... Vždycky poslouchám jejich hádky s mámou, a nikdy neuznal svoji chybu. To není dobře. Já ji občas uznám.“

Genderová očekávání se na dítě nepřenášejí pouze skrze jeho rodiče. Někdy hraje důležitou roli širší rodina, třeba když se babička pohoršuje nad tím, že její vnuk si v šatech hraje se svou sestřenicí na vilí říši.

Podobné je to u dívek. Naše společnost je nabádá, aby byly emocionálně otevřené, zajímaly se o potřeby druhých lidí a staraly se o ně. Chování dívek s preferencí myšlení (T_I nebo T_E) pak může působit rozporuplně, když se na jedné straně snaží pomáhat druhým řešit jejich problémy, ale zároveň si svůj emocionální život nechávají pro sebe. Mohou usilovat o vcítění se do toho, co druzí potřebují, ale přitom řeknou dost tvrdě a na rovinu, co si myslí. Nemají totiž potřebu zalíbit se za každou cenu:

Adéla (INTP, 14 let): „Moje kamarádka si myslí, že nestojím při ní – ale já hájím správnou věc, to, co má logiku. Nemůžu za to, že ona hájí blbou věc.“

Opustit stereotypy, ve kterých jsme vyrůstali, je velmi náročné, ale pro vývoj dětí může být zúžené vnímání lidského chování na „ženské“ a „mužské“ omezující, až nebezpečné. Přitom stačí docela málo: Ukazovat dětem v praxi, že každý má své silné a slabé stránky, že každý jsme jiný a že je to tak v pořádku, pokud nám to vzájemně neublíží. Stačí dát dětem prostor, aby si vyzkoušely různé modely chování, nechat je, aby se řídily svými vrozenými potřebami. Netlačít na to, jaké by dítě z hlediska genderových očekávání „mělo být“, ale vnímat, jaké ve své přirozenosti je.

Sourozenecká konstelace

Vývoj dítěte a projevy jeho typu se mohou u konkrétních dětí lišit v závislosti na tom, v jaké sourozenecké konstelaci se nacházejí. Jedináček se nemusí s nikým dalším dělit o pozornost svých blízkých, rodiče mají více času naplňovat jeho potřeby a zároveň nemají možnost dítě srovnávat

s jeho bratrem či sestrou. O to větší tlak na něj mohou vyvíjet – ať už kvůli svým vlastním nenaplněným touhám, nebo proto, že chtějí, aby jejich dítě bylo chytré, úspěšné a správně se chovalo. Už od miminka s ním chodí na různé kroužky, aby nezanedbávali jeho rozvoj. Dítě má vše nalinkované a zorganizované a stále jen sprintuje směrem k cíli, který se ale neustále vzdaluje s tím, jak se nároky rodičů zvyšují. Jedináček určitého typu osobnosti se proto může projevat v mnohém jinak, než když je tento typ např. prostřední ze tří sourozenců.

Více dětí v rodině většinou znamená, že se rodičovská očekávání a touhy rozptýlí a tlak na jednotlivé dítě se zmenší. Paralelně s tím ale naroste jiné riziko. Riziko srovnávání:

„Eli [ENFP] je prostřední dítě, milá holka, v kolektivu oblíbená. Má ale těžkou pozici v rodině, protože má výjimečně chytrou starší sestru a nadaného mladšího bratra. Značná inteligence a úsilí o výsledek jim nesou viditelný úspěch a pro ni je to zdroj stresu, protože ona přirozeně nemá takovou potřebu být ve škole nejlepší. Často jako malá mluvila o tom, že je adoptovaná... Vysvětlovali jsme, ukazovali fotky z porodnice... – trvalo minimálně rok, než to akceptovala (kolem 11. roku).“

Téměř každý rodič by řekl, že své děti mezi sebou nesrovnává. Minimálně ví, že by je srovnávat neměl, a proto nepoužívá věty typu „Podívej se na sestru...“ nebo „Kdyby ses snažil tak jako tvůj bratr...“. Nicméně srovnávání se děje už tím, že máme od dětí velká očekávání, za jejichž naplnění je chválíme. Stačí, že jedno je chváleno častěji než to druhé. Stačí povzdech nad sešitem jednoho a úsměv, který doprovází listování sešitem druhého. Dítě pak, podobně jako v případě Eli, může potlačovat své přirozené potřeby, aby se sourozencům vyrovnalo, ať už kvůli vlastní sebeúctě, nebo aby získalo pozornost a přijetí svých rodičů.

Avšak nemusí tomu tak být. Rodiče, kteří si riziko nevědomého srovnávání dětí uvědomují a zároveň dokážou na děti nevyvíjet tlak svých očekávání, mohou dát skrze sourozence dětem do života velký dar. Více dětí totiž znamená také více příležitostí učit se. A protože je relativně malá pravděpodobnost, že se typy mezi sourozenci budou opakovat, mohou se děti pro život naučit klíčovou dovednost – oceňovat na druhých to, co samy nemají, a využívat to ke spolupráci:

Jana (INFJ): „Máme čtyři děti – každé je jiný typ, ale tři z nich jsou určitě extraverti. Manžel [ISTJ] tuhle řekl, že nechápe, jak mohou mít dva introverti tolik extravertních dětí. Je ale zajímavé vidět, jak se mohou od sebe navzájem učit, jak pochytávají, co jim není vlastní, obohacují se. Se dvěma nejstaršími syny o rozdílech mezi nimi i mluvíme, a tak si uvědomují, že každý je jiný a v čem je kdo dobrý, a respektují to. I když zpočátku to byl boj, protože druhorozený Čeněk se chtěl dotahovat na staršího Jirku. Ale postupně si uvědomil svoji pozici, na co je on dobrý. A taky jim říkáme, že by mohli jednou spolupracovat. Že Jirka je dobrý obchodník, umí prezentovat, zatímco Čeněk má hodně informací, které umí logicky analyzovat.“

Škola – typové preference a učební styl

Učitelé často podvědomě učí tak, jak je pro ně přirozené, a očekávají, že to tak bude vyhovovat i žákům. Bude, ale pouze některým. Typové preference člověka totiž předurčují také učební styl,